

Martina
Ožanić

Bogato nagrađeno iščekivanje

Umjetnička topografija Hrvatske: Krapinsko-zagorska županija - sakralna arhitektura s inventarom, feudalna arhitektura, spomen-obilježja, (ur.) Ivanka Reberski, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008., 772 str., ISBN 978-953-0-61257-0

Nakon poduzega nestrpljivog iščekivanja šire stručne javnosti, svjetlo dana ugledala je masivna knjiga *Umjetnička topografija Hrvatske: Krapinsko-zagorska županija*. Riječ je o četvrtoj knjizi projekta¹ Instituta za povijest umjetnosti koja predstavlja impresivni rezultat desetogodišnjih istraživanja brojnih znanstvenika Instituta, kao i vanjskih suradnika, koji su prikazali “registar zatečenog sakralnog i profanog umjetničkog inventara raspoređenog prema njihovom topografskom razmještaju u prostoru”.² Već letimičan pregled dosadašnjih publikacija sličnih tematskih zadaća otkriva kako umjetnička topografija Krapinsko-zagorske županije znatno odskače među njima, u prvom redu zbog veličine obuhvaćenoga područja koje čini 7 gradova i 25 općina. Kako je u predgovoru naglasila glavna urednica Ivanka Reberski, zbog golema broja pojedinačnih dobara kao i povijesnih cjelina, odlučeno je da se prikupljena građa razdvoji na dvije tematske cjeline. Sadržaj prve knjige koja broji 772 stranice, čine spomenici sakralne arhitekture s pripadajućim inventarom, feudalna arhitektura vlastelinskih gradova, dvoraca i kurija te spomen-obilježja u obliku pilova, poklonaca

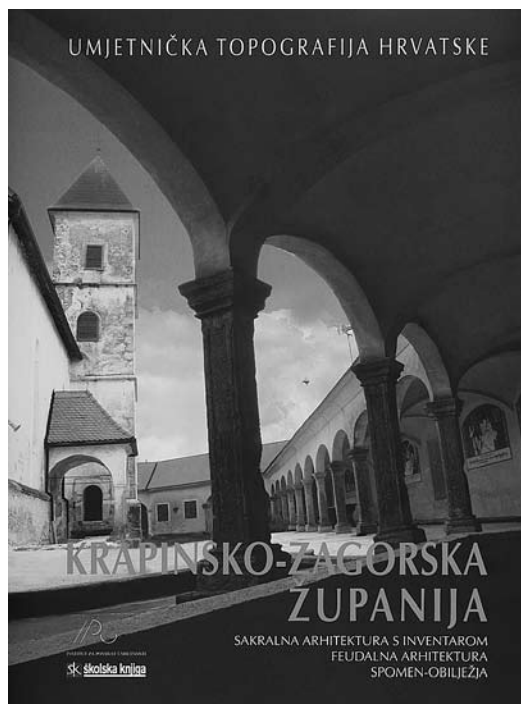
i javnih spomenika. U idućoj knjizi bit će obuhvaćena povijesna naselja s gradogradnjom te arheološkim lokalitetima i nalazima. Odluka da se prvo objavi knjiga s inventarom pojedinačnih spomenika nametnula se zbog njihove iznimne vrijednosti, ali i najugroženijeg stanja u pogledu zaštite i očuvanja kulturne baštine.

Gusta koncentracija spomenika pobuđivala je interes brojnih istraživača o čemu svjedoči iscrpan popis literature na kraju knjige. Niz uvodnih poglavlja koja sintezno zahvaćaju raznovrsne teme otvara Ratko Vučetić sažeto opisujući karakteristične geografske odlike Hrvatskog zagorja te složene kulturno-povijesne i razvojne okolnosti od najranijeg doba do danas. Diana Vukičević-Samaržija usredotočila se na srednjovjekovnu sakralnu umjetnost sumirajući njezine karakteristike i dosege, naglasivši gotička obilježja kao najzastupljenija, što ih čini pogodnim za proučavanje razvojnog puta u oblikovanju stila. Đurđica Cvitanović posvetila je pažnju sakralnoj arhitekturi plodonosnog razdoblja baroka i klasicizma, koji su unatoč zakašnjelom prodoru, slikovito ocrtali krajolik Zagorja svojim stilskim značajkama, nametnuvši se kao uzor s dugotrajnim utjecajem. Neki od najvažnijih primjera, ne samo kontinentalne nego i cjelokupne nacionalne baštine, poput proštenjarskih crkvi Majke Božje Jeruzalemske na Trškom vrhu ili crkve Majke Božje Snježne u Belcu, predstavljaju najdragocjenija ostvarenja baroknog *Gesamtkunstwerka*. Nasuprot tomu, sakralna

¹ Idejni začetnik ovoga dugoročnoga projekta povijesnoumjetničke struke od neprocjenjive važnosti bio je Milan Prelog. Prvo izdanje *Koprivnica: Grad i spomenici* (1986.) poslužilo je kao ogledni primjer za buduća istovrsna istraživanja, a uslijedila je potom knjiga *Križevci: Grad i okolica* (1993.) te *Ludbreg: Ludbreška Podravina* (1997.).

² Iz predgovora Ivanke Reberski, str. 9.

arhitektura 20. stoljeća ipak nije uspjela nadmašiti ili barem dostojno i uspješno doseći taj segment povijesnoga naslijeđa, te Sandra Križić Roban navodi malobrojna ostvarenja koja su postigla potrebnu razinu umjetničke vrijednosti. Autorica je spomenula i negativne posljedice recentne izgradnje, koje upozoravaju na važnost suradnje naručitelja i arhitekata prilikom projektiranja sakralnih objekata. O jednom od najopsežnijih segmenta umjetničkoga stvaralaštva u Zagorju - kiparstvu manirizma i baroka - pružila je Doris Baričević sintezni pregled, navodeći kronološkim slijedom istaknuta djela kiparske ruke. Autorica posebno naglašava probleme autorstva te ih uvjerljivo raspliće s prijedlozima novih atribucija. Strani, ponajprije štajerski majstori, ali i domaći umjetnici, ispunili su zagorske crkve i kapele vrijednim inventarom baroknoga izričaja, koji se, unatoč neostilskom "rušilačkom" pohodu, još očuvao u većoj ili manjoj mjeri. Irena Kraševac posvetila se upravo tom historicističkom inventaru koji su obilato proizvodile umjetničko-obrtničke radionice ponajviše iz Tirola, a koji je u struci dugo bio podcjenjivan, a posljedično i nedovoljno istražen. Proučavanjem sakralnoga zidnog i štafelajnog slikarstva od 17. do 19. stoljeća bavila se Mirjana Repanić-Braun, osvrnuvši se posebno na najistaknutija imena iluzionističkoga zidnog slikarstva, I. K. Ranga i A. J. Lerchingera čiji opusi čine "nezaobilazan dio vizualnog identiteta barokne sjeverozapadne Hrvatske",³ a novija arhivska istraživanja i formalno-stilske analize dovele su i do novih atributivnih prijedloga. Sakralno slikarstvo 20. stoljeća uglavnom čine djela osrednje kakvoće i tek lokalnoga značaja, te Petar Prelog zaključuje da se jedva nekoliko njih izdiže svojim važnijim i kvalitetnijim doprinosom. Slabo sačuvanim i prilično devastiranim crkvenim namještajem bavila se Nela Tarbuk, ukazujući na građu koja unatoč pretežno skromnim umjetničkim

dosezima (s rijetkim izuzecima) posjeduju visoku spomeničku vrijednost te zaslužuju veću pozornost u cilju očuvanja i zaštite. Jagoda Meder piše o orguljarskim dosezima druge polovice 18. stoljeća kada nastaju i pojedina djela od međunarodne važnosti, a jednako tako i o oblikovanju kućišta maštovitih baroknih kompozicija. Nedavno preminuli Ivo Lentić, nenadmašivi autoritet u pitanjima zlatarstva, ističe baštinu liturgijskoga posuđa Zagorja, posebice domaćih majstora 17. stoljeća, kao najcjelovitiju građu u razmjerima cijele Hrvatske. Temu bogatoga fundusa liturgijskoga ruha razmatrala je Jelena Ivoš navodeći najzastupljenije primjere iz 19. stoljeća, dok je broj sačuvanih primjera iz ranijih razdoblja znatno manji, ujedno prateći karakteristike i stilske mijene dekorativnih motiva. Na zagorskom području očuvalo se tridesetak povijesnih objekata u funkciji župnoga dvora, te Vlatka Stagličić Carić bilježi njihov razvojni put od baroknoga do danas. Jednu od posebnosti zagorskih *brega* tvore pilovi, poklonci i raspela kao snažna vizualna svjedočanstva vjerske

³ MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, *Sakralno slikarstvo od 17. do 19. stoljeća*, str. 50.

pripadnosti. Njih je obradila Irena Kraševac koja je sagledala i javnu skulpturu grupirajući ju prema formalnim i ikonografskim kriterijima. Naposlijetku, Andrej Žmegač donosi pregled feudalne profane arhitekture od 13. do 19. stoljeća, istražujući razvojne i povijesne okolnosti podizanja danas oskudno sačuvanih vlastelinskih gradova (burgova), a zatim razmatra dvoznačnost pojma kurija te tumači razlikovne i značenjske osobine u odnosu na dvorce koji su se uglavnom sačuvali do danas, kad predstavljaju ozbiljan izazov u pogledu očuvanja i namjene.

Nakon uvodnih sinteza slijedi glavna uloga knjige - kataloški opisi spomenika razvrstanih abecednim redom po gradovima i općinama, unutar kojih se nižu pripadajuća naselja sa spomeničkim inventarom. Cijela županija, a onda i svaka općina zasebno i u odnosu na cjelokupnu regiju, predstavljena je na početku inventarnim popisom i kartom s ucrtanim postojećim i izgubljenim spomenicima, što uvelike olakšava sagledavanje terena te pruža jednostavniji pregled brojčanoga stanja i geografske razmještenosti. Kataloške jedinice započinju opisima sakralne arhitekture i njezine crkvene opreme, nakon čega se nastavljaju opisi feudalne profane arhitekture te javnih spomenika. Tekstovi su opsegom usklađeni s umjetničkom vrijednošću i slojevitosti spomenika, a prate ih fotografije većinom reprezentativnih vizura te arhitektonski nacrti svakoga objekta, završavajući bilješkama poslije svakog naselja. Na kraju knjige nalaze se raznovrsna korisna kazala.

Cjelokupno izdanje pruža detaljan pregled silne spomeničke građe razdijeljene po teritorijalnom principu te, kako je naglašeno u predgovoru, po kriteriju umjetničke vrijednosti, premda se taj kriterij istaknut i u samom naslovu ne poštuje uvijek dosljedno. Naime, pomalo zbunjuje uvrštavanje nekoliko objekata popraćenih i kratkim tekstom i fotografijom unatoč negativnoj valorizaciji poput "nema nikakvu umjetničku ni ambijentalnu vrijednost"⁴ ili "[...] ni na koji način nije uspio ostvariti složenost sakralne

funkcije".⁵ Iz opisa nije vidljivo niti dokučivo zbog čega su onda oni uključeni,⁶ a drugi "umjetnički posve bezvrijedni sakralni objekti 19. a osobito 20. stoljeća"⁷ nisu? U nekim slučajevima zasigurno nije jednostavno povući oštru granicu, ali iz priloženoga se doima da je ta granica ponegdje i previše labava i nepostojana. U tom kontekstu mjestimice nedostaje objašnjenje, a ponegdje i osnovni podaci o dimenzijama i vrsti materijala. Veću primjedbu usmjerila bih na ažuriranje podataka i slikovnih priloga koje prestaje s 2003. godinom(!), što se u predgovoru objašnjava oskudnim financijskim sredstvima koje sa sobom povlače i razumljivo prolongiranje konačne realizacije. Međutim, pet godina je prilično dugo razdoblje u kojem ipak nije objavljeno nesavladivo mnogo novih znanstvenih radova da ih se ne bi barem moglo umetnuti u bibliografiju. Vremensko "kaskanje" najočiglednije je u primjeru fotografskih snimaka, čije legende, osim što nisu sve ujednačene, izostavljaju i vrijeme nastanka snimke. S obzirom na to da je upravo Krapinsko-zagorska županija jedna od najaktivnijih regija po broju konzervatorsko-restauratorskih radova, neshvatljivo je da fotografije nisu osvježene novijim prezentacijama koje ponekad i bitno mijenjanju sveukupni dojam - u prvom redu crkva Majke Božje Snježne u Belcu koja je cjelovito obnovljena još 2006. godine (i zidne slike i inventar!), zatim inventar u župnoj crkvi u Hrašćini, pročelja kapele u Pavlovcu Pregradskom i kapele u Humu Košničkome, ili veći dio unutarnjeg sklopa Velikog Tabora, da navedem samo nekoliko primjera.⁸ Ovakva reprezentativna topografija pozamašnog obujma pothvat je koji mala

4 Hum na Sutli, kapela Sv. Leopolda Mandića, str. 220.

5 Zlatar Bistrica, župna crkva Sv. Ivana Krstitelja, str. 746.

6 Usp. također: Budinščina, kapela Sv. Josipa Radnika, str. 110; Bedekovčina, Vjeronaučna dvorana, str. 97; Hromec, kapela Sv. Leopolda Mandića, str. 175; Lučelnica Tomaševička, kapela Sv. Josipa, str. 283 - kapela je ilustrirana čak dvjema fotografijama i tekstom; Marinec, župna crkva BDM, Kraljice Mira i sv. Josipa, str. 536-537.

7 IVANKA REBERSKI, str. 12.

zemlja poput Hrvatske nema prilike često ponavljati, pa je možda ipak trebalo poduzeti sve mjere kako bi se ovakvi propusti sveli na

8 Pojedini spomenici danas su više ili manje izmijenjena stanja, npr. pred pročeljem crkve Majke Božje Gorskog u Loboru uklonjene su vanjske kapele, obnovljeni su kameni kipovi i drvena skulptura Davida, pa se legenda s naznakom "najnoviji arheološki nalaz" doima u ovom kontekstu nepreciznom. Pred franjevačkom crkvom u Krapini postavljen je 2007. godine novi, faksimilni kip Bogorodice Bezgrješne, što nigdje nije naznačeno. Vlastelinski grad Konjščina od 2007. godine zaključen je novim krovom, pa je šteta da je predstavljen snimkom "prije obnove". Nadalje, nema fotografije inventara iz kapele u Ivaniću Miljanskom, iako se opisuje u tekstu.

što manju mjeru. Nakon tolikog iščekivanja, nekoliko mjeseci posvećenih potrebnom ažuriranju zasigurno ne bi nanijelo veće poteškoće ni autorima ni nestrpljivim čitateljima, a rezultati bi bili dotjeraniji i precizniji.

Međutim, ni ove primjedbe ne oduzimaju sjaj niti umanjuju važnost cjelokupne knjige, kojom su javnosti predstavljena zadivljujuća blaga kulturne baštine Krapinsko-zagorske županije. Njezin izniman doprinos ne leži samo u sferi poučnosti i paradigmatičnosti obrade, što je čini iscrpnim i nezaobilaznim izvorom podataka za studente i stručnjake, već i u promicanju slojevitoga spomeničkoga korpusa te podizanju svijesti o vlastitu bogatom naslijeđu. x

SUMMARY: HIGHLY WORTHWILE ANTICIPATION

/ A recent edition of the Institute of Art History, *Artistic Topography of Croatia: The Krapina-Zagorje County* is an impressive result of several year's effort of numerous researchers. The introductory chapters consist of surveys related to sacral architecture with its inventory, feudal architecture and public monuments,

whereas the catalogue gives detailed and clear accounts of single monuments, accompanied by photographs, architectural drawings and maps. The book represents an extraordinary contribution to the understanding of our valuable cultural heritage, and encourages further research.